

a Grendel-akta

A DEBATTER (AVAGY ÉLET A HALÁL UTÁN)

Tóth László sorozata
IX., befejező rész

Grendel Lajos nagy debatter, nagy vitázó volt világéletében – utaltam rá sorozatomban már korábban is. De nemcsak életében – az maradt halálában, és halála után is. Megosztó személyiség lett volna? A világ megosztott, melyben élünk, melybe kerültünk, mifelénk is, a szlovákiai (felvidéki?) s magyar ugaron. A magyarországi (világnézeti) szembenállások importálódtak (exportálódtak?) az ország északi határain túlra is, s ami csak tudott, le- és megképződött itt is. Inkább így mondanám hát: nem Grendel volt a megosztó személyiség, inkább megosztottságunkban kínált s kínál halála után is megdölködő perspektívá(ka)t, alternatívá(ka)t. A magáé(i)t. Mert bár az idők folyamán természetesen változott ő is, ha végigtekintünk fél évszázados pályáján, látható, elvei és igazságai szemernyit sem – vagy csak alig-alig – változtak, míg körülötte azért tanúi lehettünk kisebb-nagyobb átváltozásoknak és ruhacseréknek is. Mi több, az irodalomról, értékről, irodalmi-művészi értékről is ugyanazt gondolta már pályakezdésekor, amit pályája végén is. Csak éppen mi nem gondoljuk már az irodalomról – sem – ugyanazt, mint korábban, és az értékminőségek és -felfogások is úgy mondó elementek mellette, illetve más-hova kerültek a hangsúlyaik, mint amikhez ő még csökönyösen ragaszkodott. (Elég végigtekinteni szép- vagy értekező prózai munkáin: esszéin, kritikáin, publicisztikáján, hogy lássuk, azok milyen szerves egységet alkotnak nála élete végéig.) Az pedig tudott róla (bár szélesebb körben talán nem közismert, noha a facebook követőinek lehet képek erről is – magam 2010-től követtem itt figyelemmel), hogy felfogása, nézetei, állásfoglalásai miatt még élete utolsó nyolc évében is hányan feszültek neki indulatosan. Idevágó személyes tapasztalatom, amikor az egyik testület az évi irodalmi díjával kapcsolatban az ő novelláskötetére, a *Rossz idők járnak*ra történt javaslat, egyik író társának, azon túl, hogy Grendel újabb elbeszéléseinek színvonalát illetően is talált kifogásolnivalót (amiben természetesen nincs semmi kivetnivaló), egyértelműen politikai-ideológiai síkra terelte a róla folyó diskurzust, szóba hozva az író állítólagos „politikailag radikalizálódó” törekvéseit, illetve

hogy díjazásával a róla szavazó grémium esetleg e „radikalizálódást mint irányt” támogatná. Más viszont azért nem kívánt kiállni a novelláskötet mellett, mert – bár nem tudom, hogy jön össze ez a kettő – az író „utóbbi három-négy regényével”(!) elégedetlen volt, ráadásul „identitáspolitikai eredetű zavarossága” is úgy mondó „rendre elhibázza az irodalom közvetítőrendszerét” (ezt pedig már végképp nem is értem). Ugyanakkor, amikor Grendel hivatkozott „három-négy regénye” között ott volt a *Négy hét az élet* is, melyet nem kisebb tekintély, mint Szegedy-Maszák Mihály „az életmű egyik legjelentősebb darabjának” nevezett, más pedig, a fiatalabbak közül Szalay Zoltán, „az egyik legfájdalmasabb Grendel-regényként” írt róla. De Elek Tibor, írónk monográfiája a *Rossz idők járnak*ot is úgy látja, hogy szerzője ezzel az „egyenletesen magas színvonalon megírt novelláskötetével ismételtén bizonyította, hogy munkássága nemcsak a kortárs regényirodalmunknak, de a kortárs kispróza irodalmunknak is megbecsülendő értéke”. Igaz, a szóban forgó testületben természetesen akadt, aki szerint „Grendel megérdemelte volna” a díjat, már csak azért is, mert „Ki tudja, lesz-e még Grendel-novelláskötet”... Nos, az író következő évi halála miatt már valóban nem lett. Bizonyosságául, hogy felénk, az irodalom, irodalmi élet szlovákiai magyar tájain is *rossz idők járnak*... s e „rossz idők” azóta is tartósan látszanak...

Tény, hogy Grendel Lajos nem volt könnyű eset, mert az érvek embere volt. Nem volt könnyű érvelni ellene, mivel az érvei rendre megingathatatlanok voltak (ne tévesszük, nem ő, hanem az érvei!), melyek miatt általában csak támadni lehetett őt, de cáfolni bajjal. S ha sokan sok mindenkiben egyetértettek is vele, nem mindenki értette, hogy írónk miért ért egyet olyanokkal is, akikkel ő nem. És hogy miért néz a másik oldalra is, amikor az övékén kívül mást nem illelt (nem volna szabad) látnia. Amit természetesen megint csak minden oldalról számon kértek rajta. Lefasisztázták és lelíbszték, s kánonban követelte tőle mindenki a maga kánonjának képviselőjét, és megbocsáthatatlannak vélték, hogy neki megvolt a saját kánonja, melybe innen is, onnan is sokan belefértek,

akik az egyikbe vagy a másikba *elvből* nem. S hogy esetleg miért nem, arra legfeljebb egy *elvszerű* „csak” volt a válasz mindegyik oldalról. Vagyis az ő „kánonjának” a lényege az volt, hogy nincsenek az irodalmat kicövekező, megmelegítő kánonok, csak művek, csak minőségek és értékek vannak. (Ha ezt az értéket és minőséget épp a lekommunizált Lengyel József vagy a jobboldalinak tudott Nyirő József hozta is létre.) Nem függetlenül ettől, az is megessett, hogy amikor a halála előtt egy-két hónappal egy róla készülő portréfilm stábjában egykori munkahelyén is forgatni kívánt vele, volt tanítványai és kollégái beengedni sem kívánták a filmeseket, mivel egy, általuk nemkívánatosnak megítélt szervezet megbízásából forgattak, mert ott *olyan* idők járnak most (így nem is jutott írónk és a stáb tovább a folyosónál)... Mi több, a halála után az egyik napilapban megjelent búcsúztatók kegyeletteljes megnyilvánulásai mellől a disszonáns vélemények és mondatok sem hiányoztak, kifogásolva, hogy olyan szervezetnek is *bátorkodott* haláláig tagja maradni, melyről a méltatlankodóknak más volt a véleményük, mint neki... Szóval, az ő szóeleményével: abszurdisztáni történetek ezek is, akárha maga írta volna őket... melyek azonban legalább annyit elmondanak a koráról és környezetéről (ha nem többet), mint róla magáról...

Grendel Lajos vitáiba, esszemeseréibe természetesen a művein és változatos alkalmakból elhangzott felszólalásain, továbbá naplójegyzetein, publicisztikai írásain keresztül nyerhetünk legjobban betekintést. Ezt a képet erősítik is, árnyalják is a közösségi médiában, elsősorban a facebookon a mai napig fellelhető, különböző magánéleti, irodalmi, közéleti, politikai eseményekhez, megnyilvánulásokhoz fűzött – akár naplóként is *működő* – megjegyzései, állásfoglalásai (nemegyszer vitái), melyeknek áttekintése, értékelése, rendszerezése szintén fontos adatokkal, adalékokkal járulhat(na) hozzá életrajzához, valamint a művei fogadtatásával vagy olvasmányaival kapcsolatos ismereteinkhez (például a zenei érdeklődését illetően, hiszen mint sokan tudják róla: nagy zenekedvelő, illetve rockrajongó volt világéletében, legfőképpen talán a Led Zeppeliné, melynek zené-

jével való első, 1975-ös találkozását 2015. március 10-i bejegyzésében elevenítette fel). E reflexiói ugyanekkor amellett, hogy a recepcióját is árnyalhatnák, 2010-es évekbeli életünkhöz is kínálhatnának néhány adalékot. Vagyis talán érdemesek lehetnének a közeljövőbeli Grendel-kutatás figyelmére is, miként nem mellőzhető szempontból az írónk facebook-oldalán található, szociológiailag és közösség-élettanilag sem érdektelen, sokszor a legközönségesebb hangot megütő, személyéhez vagy valamely véleményéhez fűződő kommentek, gyalázkodások legalább futólagos áttekintése – s talán némelyikük elemzése – sem. (Az egyiket például ezzel a rá jellemző, középen-állását hangsúlyozó bejegyzéssel tette helyre 2015. július 30-án: „Nem hogy nem vagyok nyilas, baloldalinak és jobboldalinak érzem magam” [kiemelés tőlem – T. L.]). Újabb kori kérdés persze (bár ennek is biztosan van már irodalma), hogy egy-egy író fb-bejegyzései mennyiben tekinthetők írói munkássága szerves részének, mondjuk a naplóírás vagy írói (irodalmi?) publicisztika sajátos, napjainkbeli megnyilvánulási formájának?

Sorozatomban korábban már szóltam arról, hogy Grendel Lajos legelső publicisztikai írásai egybeesnek első szépírói próbálkozásaival (megjelenésüket tekintve talán némiképpen meg is előzték azokat), sőt volt néhány év, amikor egyetlen elbeszélése sem jelent meg, kritikái, egyéb reflexiói viszont igen. Ehhez képest első ilyen jellegű kötete csak meglehetősen későn, tizenkét évvel a bemutatkozó novelláskönyve után, 1991-ben jelent meg (*Elszigeteltség vagy egyetemesség*), melyet még a *Rosszkedvem naplója* (1992), a *Hazám, Abszurdisztán* (1998), és *A kutya fája* (2006) követett. Ezenkívül három irodalomtudományi munkája is

napvilágot látott: egy kis füzet a Cholnoky-fivérekéről: Viktorról és Lászlóról, illetve a fantasztikum és a mágia irodalommalakító szerepéről (*Prikk és Pantheosz * Valóság, fantasztikum, mágia*, 1999), egy Mészöly Miklós-szakmonográfiája az író „időskori” prózájáról (*A tények mágiája*, 2002), valamint, két kiadásban, *A modern magyar irodalom története* (2010, 2019). Ám már ebből a viszonylag szűkös listából is kitetszhet, hogy e kötetek írónk értekező prózájának: irodalomkritikáinak, tanulmányainak és publicisztikai írásainak csupán egy, ha nem a kisebbik részét ölelik fel, vagyis a belőlük kimaradt – nem egy esetben mind az életmű szempontjából, mind általánosabb értelemben jelentős – reflexióinak a felkutatása, összegyűjtése és kötet(ek)be szerkesztése is a jövő feladatául kínálkozik (beleértve természetesen az interjúit is). Ami egyúttal nyomtatékosíthatja, egyértelműsítheti személyisége és életműve alapvető, általánosérték-hitelesítő és -integráló vonásait, elemeit is. Elek Tibor hívja fel a monográfiájában Grendel irodalmi és közéleti szerepvállalásaival kapcsolatban a figyelmet a „Belül és kívül lenni egyidejűleg” akár etikai parancsnak is tekinthető magatartására. Ami azt is jelenti, hogy – bármelyik oldalról is nézve – kívülálló, azaz autonóm személyiség tudott maradni a dolgok és történések sűrűjében is. Civil – mondhatnánk így is. Miként így nevezte búcsúztatójában Jánosy Lajos is: „nagy pályás civilnek”. Aki, teszem most hozzá befejezésül, *nagypályás* volt már *ifjúságiként* is. S bár mindegyik csapatban a válogatottságig vitte, mindegyik válogatottban megmaradt végig civilnek. Olyan kihívások elé állítva, olyan kérdésekkel szembesítve minket, melyek során magunkból kell vizsgáznunk...

Kerámia 5